

František Ferdinand d'Este a Žofie Chotková – k 100. výročí sarajevského atentátu

Dne 28. června letošního roku si připomeneme 100. výročí [atentátu v Sarajevu](#), který se stal záminkou k rozpoutání první světové války, a tak je jistě na místě připomenout si jeho oběti, tím spíše, že mají jisté spojitosti s naším regionem.

František Ferdinand byl nejstarším synem habsburského arcivévody Karla Ludvíka, bratra vládnoucího císaře Františka Josefa I. Narodil se 18. prosince 1863 a již o osm let později ztratil matku, Marii Annunciatu z rodu parmských Bourbonů, která zemřela na tuberkulózu. Zpočátku byl jen jedním z mnoha Habsburků. Zvláštní na něm bylo pouze to, že ve 12 letech se stal dědicem rozsáhlého majetku po modenské větvi Habsburků.

Modenské vévodství bylo jedním z mnoha drobných italských států a od 13. století mu vládl rod Este. Posledním z tohoto rodu byl Herkules III., jenž sňatkem získal i sousední vévodství Massa a Carrara. Jeho jedinou dceru získala za manželku pro jednoho ze svých mladších synů Ferdinanda císařovna Marie Terezie, a tak se na počátku 19. století tento princ stal modenským vévodou a zakladatelem zvláštní větve Habsburků. Po něm panoval jeho syn František IV. a vnuk František V. Ten však byl v důsledku sjednocování Itálie v roce 1859 vyhnán, zůstal mu však rozsáhlý soukromý majetek. Když vévoda v roce 1875 bezdětně zemřel, odkázal celý tento majetek právě Františku Ferdinandovi mj. s podmínkou, že přijme ke svému jménu jméno Este a bude usilovat o obnovení modenského vévodství. Tak se stal František Ferdinand velmi bohatým – po Františku V. zdědil paláce ve Vídni, Římě a Benátkách, vilu v Tivoli (u Říma), panství Chlum u Třeboně v jižních Čechách, peníze v bankách a rozsáhlé umělecké sbírky, jež nashromáždil ještě rod Este, mezi nimi zejména sbírku cenných zbraní a zbroje.

Rok po velkém dědictví se jeho otec znovu oženil. Jeho nová manželka pocházela z portugalského vládnoucího rodu Braganza, jmenovala se [Marie Terezie](#) a velmi dobře vycházela se všemi třemi syny, které měl její manžel z přechozí ženou, a to i poté, co se jí samotné postupně narodily dvě dcery. Stejně jako většina ostatních arcivévodů nastoupil František Ferdinand službu v armádě a rychle postupoval v hodnostech. V roce 1887 za zděděné peníze zakoupil zámek a velkostatek [Konopiště](#) od zadluženého knížete z Lobkovic a začal s jeho rozsáhlou přestavbou.

Dva roky potom došlo k nečekané události, která zásadně změnila postavení Františka Ferdinanda. Syn císaře Františka Josefa I. Rudolf spáchal sebevraždu, a protože nezanechal syna a ani císař již dalšího syna neměl, stal se následníkem trůnu císařův bratr, otec Františka Ferdinanda Karel Ludvík. Předpokládalo se ovšem, že pokud vůbec přežije, Františka Josefa a nastoupí na trůn, nebude vládnout dlouho, ale že se spíše trůnu vzdá. V každém případě byl po něm na řadě František Ferdinand, o němž se reálně předpokládalo, že na trůn nastoupí. Ten zůstal v armádě a sloužil v různých vojenských posádkách.

V letech 1892-1893 podnikl cestu kolem světa, prohlášenou za vědeckou expedici, avšak ve skutečnosti její hlavní příčinou byl málo uspokojivý zdravotní stav Františka Ferdinanda. Trpěl především nachlazeními a záněty horních cest dýchacích a objevovaly se obavy, aby nedostal tuberkulózu, jíž trpěla jeho matka. Do Japonska cestoval na lodi Císařovna Alžběta, tam pak přestoupil na běžnou cestovní loď a dostal se na ní do USA, ty projel a na druhém pobřeží nastoupil na jinou cestovní loď, jíž se vrátil zpět do Evropy. Po celou cestu především lovil, úlovky nechal preparovat a poslat domů. Stejně tak si opatřoval různé místní „upomínkové předměty“. Během cesty si také vedl deník, který později vyšel ve dvou svazcích. Všiml si v něm hlavně přírody.

Nedlouho po návratu domů se seznámil s hraběnkou Žofií Chotkovou, zároveň se však u něj objevila choroba, již si nechtěl dlouho přiznat, a proto šel k lékaři až za velmi dlouhou

dobu. Byla to obávaná tuberkulóza. Jakmile se potvrdila, mnozí lidé, kteří se dříve snažili dostat do přízně Františka Ferdinanda jako budoucího císaře a jimž on často i svou přízeň věnoval, se od něj najednou odvrátili, jeho názory přestali brát v úvahu, považovali ho za „odepsaného“. To pak natrvalo ovlivnilo povahu následníka trůnu – stal se velmi podezřivým a bylo těžké si ho získat. Tento rys byl podpořen i nemocí samotnou. Léčení se ujal dr. Eisenmenger. František Ferdinand byl poměrně „problémovým“ pacientem, neboť byl velmi impulzivní a byl zvyklý stále něco dělat, pohybovat se, zatímco tehdejší léčení tuberkulózy spočívalo hlavně v klidu, odpočinku a pobytu v příhodném, teplém podnebí. Po pobytech na některých místech jižní Evropy na návrh lékaře odjel František Ferdinand do Egypta, kde podnikl dlouhou cestu lodí po Nilu. Mohl tedy pozorovat zdejší památky, nenudil se tedy, zároveň ale mohl odpočívat a byl v teplém podnebí, kde prašnost byla zmírňována vodou. Do Egypta za ním přijel i zbytek jeho rodiny. Když se rozloučili, František Ferdinand zamířil přes jižní Evropu domů, zatímco zbytek rodiny se zastavil ještě v Palestině. Tam se arcivévoda Karel Ludvík modlil za zdraví svého syna, napil se vody z posvátné řeky Jordánu, dostal z ní později tyfus a již doma zemřel. Syn už ho nezastihl naživu. František Ferdinand se tím stal skutečným následníkem trůnu.

S císařem Františkem Josefem se však nový následník dostal ihned do zásadního rozporu, a to kvůli sňatku. Hodlal se totiž oženit s hraběnkou Chotkovou, která mu zůstávala věrná a jejíž dopisy mu v době jeho nemoci velmi pomohly. Císař však nemohl připustit sňatek s následníka trůnu s obyčejnou hraběnkou, byť její předkové, dávnější i nedávní, prokázali monarchii mnoho výborných služeb. Spor skončil tak, že císař sňatek povolil, ale následník trůnu musel slavnostně podepsat dokument sestavený nejvýznamnějšími právníky, v němž se zavazoval k tomu, že Žofie Chotková se nikdy nestane skutečnou císařovnou, a v němž se vzdával nástupnictví svých dětí a jejich potomků na trůn. Po tomto aktu odjeli oba k vykonání [svatebního obřadu](#). K tomu došlo na zámku v Zákupcech, který užívala jako své vdovské letní sídlo nevlastní matka Františka Ferdinanda Marie Terezie z Braganzy, která se také se svými dcerami jako jediná z habsburské rodiny obřadu zúčastnila. Jinak mu byli přítomni především členové rodiny Chotků, zejména Žofiiny sestry se svými manžely, ale také její bratranec, který jako nadšený fotograf pořídil fotografie také z této svatby.

Sídlem novomanželů se stalo především již dosti upravené Konopiště. V okolí zámku tam František Ferdinand vykoupil dvě vesnice, přeložil nebo zrušil hospodářské provozy a vytvořil mimořádné rozsáhlé parky. Do růžové zahrady umístil italské sochy z dědictví po modenských vévodech, do zámku umístil jejich vzácnou sbírku zbraní, kterou sám doplňoval. Sbíral také kvalitní starožitnosti, proslulá však byla zejména jeho sbírka různých zobrazení sv. Jiří, pro která u zámku vybudoval zvláštní muzeum. Kromě toho velmi holdoval lovu, a tak se v jeho době výrazně zvýšily stavy zvěře v jeho lesích a úroveň péče o ni, ale zámek také postupně vyzdobilo velké množství trofejí.

Z manželství se Žofií, kterou císař v den sňatku povýšil na vévodkyni z Hohenbergu, se narodila dcera Žofie (1901-1990) a synové Max (1902-1954), předurčený k dráze důstojníka, Ernst (1904-1962), který se měl stát knězem, a Jiří, který se v roce 1909 narodil mrtvý. Manželství bylo mimořádně šťastné a stejně tak rodinný život vůbec. Čas trávil rodina na Konopišti a v Chlumu u Třeboně, František Ferdinand také zajížděl do Vídně, kde sídlil v Belvederu.

V červnu 1914 se následník trůnu s manželkou vydali na vojenské manévry do Bosny a Hercegoviny, kterou Rakousko-Uhersko obsadilo v roce 1878 a definitivně připojilo o 30 let později. Byla to oblast dosti zaostalá, ale také neklidná, jež svými poměry dávala možnosti rozvoji terorismu. Několik mladých Bosenských Srbů tehdy napadlo následníka

trůnu při jeho návštěvě zabít. Navázali spojení s tajnou srbskou organizací Černá ruka, od níž obdrželi mj. zbraně. Cestu následníka provázela jak řada událostí, které je možno vykládat jako předzvěsti atentátu, ale také neuvěřitelných náhod, které nakonec vedly k tomu, že se atentát, připravený zcela amatérsky, nečekaně zdařil. Protože je jeho průběh znám a existuje o něm bohatá literatura, připomeňme si jen základní údaje.

Po úspěšných manévrech následovala cesta do Sarajeva, hlavního města. Jeho vojenský velitel [Oskar Potiorek](#) se honosil tím, že oblast zcela zpacifikoval a že si nikdo proti následníkovi trůnu nic nedovolí. K demonstraci své úspěšné vlády tedy odvolal z města veškeré vojsko a bezpečnost svěřil jen hrstce policistů. Poté co bomba jednoho z atentátníků, Čabrinoviče, vybuchla až pod následujícím automobilem, došlo k druhému atentátu, jež provedl [Gavrilo Princip](#). Zcela nečekaně totiž uviděl před sebou stojící auto s následníkem trůnu (nesprávně zahnulo, proto zastavilo, aby mohlo zacouvat). Svými ranami zabil nejen Františka Ferdinanda, ale nechtíc i jeho manželku.

Oba mrtví byli převezeni do Vídně a poté do místa posledního odpočinku – následníkovy [zámku Artstettenu](#) v Rakousku.

Tři hlavní atentátníci nebyli ještě plnoletí, a tak byli odsouzeni na doživotí, dva z nich zemřeli ve vězení na tuberkulózu již v roce 1916, Princip, vězněný v Terezíně, na tuberkulózu kostí v roce 1918. Další čtyři byli odsouzeni k smrti, dva z nich však dostali milost, dále byl odsouzen jeden na doživotí a sedm lidí na 3-16 let vězení. Potiorekovi, který trestuhodně zanedbal bezpečnostní opatření, se nic nestalo.

Poručíkem [děti Františka Ferdinanda](#) se stal hrabě Thun, manžel Marie Chotkové, Žofiiny sestry, tedy jejich strýc. Na jeho zámku v Děčíně se mladá Žofie v roce 1920 vdala za hraběte Nostice, následujícího roku byl však jejím bratrům majetek v Československu zabaven, a tak žili na svých velkostatecích v Rakousku. Za 2. světové války byli oba uvězněni v koncentračním táboře a tím bylo podlomeno jejich zdraví. Potomci rodu Hohenbergů žijí dodnes, v Artstettenu, který spravuje Anna (Anita) Hohenbergová, je dnes muzeum Františka Ferdinanda a je tam možno navštívit i jeho hrobku.

V našem okolí si tedy můžeme připomenout Františka Ferdinanda především v Zákupech, kde měl svatbu. Pobyl tam však již v roce 1889, krátce po smrti korunního prince Rudolfa, a to v hájovně na Borečku, kde lovil. V roce 1889, kdy se v okolí konaly velké manévry, byl ubytován v České Lípě, v domě čp. 5 na náměstí. Františka Ferdinanda si můžeme připomenout i na zámku v Děčíně, jehož majitel byl jeho švagrem a později poručíkem sirotků, tam se rovněž vdávala mladá Žofie a můžeme tam zhlédnout fotografie z této svatby. S rodinou Chotků se můžeme také seznámit při návštěvě zámku Velké Březno u Ústí nad Labem, kde jsou dochovány mnohé osobní předměty jednotlivých členů rodu i rodinné fotografie.

Mgr. Martin Aschenbrenner